УДК 811.111: 340'08
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-2.5

Народова М. І.,
магістр кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Петренко О. Д.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ФУНКЦІЇ ТА СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню функційних і структурних характеристик англомовних юридичних термінів. У зв'язку із цим у статті надається дефініція понять «термін», «юридичний термін», визначаються ключові типи юридичних термінів за значенням, встановлюються функції, які виконують ці терміни в англомовних юридичних текстах. Основна увага приділяється аналізу структурних характеристик англомовних юридичних термінів. Такий аналіз супроводжується також визначенням способів їх творення, встановленням їхніх частиномовних характеристик.

Юридичний термін є мовною одиницею, що позначає фахове поняття галузі юриспруденції. Англомовні юридичні терміни поділяються на одиниці, значення яких є зрозумілим усім носіям мови, і одиниці, значення яких є зрозумілим лише спеціалістам відповідної галузі. Такі одиниці являють собою елементи юридичних текстів, виконують функції позначення фахового поняття, специфікації та редукції знання в цих текстах.

За своєю структурою вони поділяються на прості, складні та термінсполуки. Прості англомовні юридичні терміни є різними частинами мови. Вони представлені кореневими та похідними словами, утвореними шляхом афіксації (префіксації, суфіксації, а також префіксації та суфіксації водночас). Окремі прості юридичні терміни англійської мови утворюються шляхом конверсії. Такі одиниці є іменниками, утвореними від дієслів, та навпаки.

Складні юридичні терміни англійської мови утворюються шляхом словоскладання або ж складання основ. Компонентами таких термінів можуть бути не тільки самостійні, але й службові частини мови. Терміносполуки аналізованої термінології є дво-, три- та чотирикомпонентними одиницями. Вони поділяються на сталі та вільні сполуки. Характеристикою сталих термінів-словосполучень є семантична зв'язність та цілісність їхнього значення. Сталі англомовні юридичні терміносполуки є іменними та дієслівними.

Окремі терміни-словосполучення підлягають скороченню. Скорочуються та стають абревіатурами дво- та трикомпоненті одиниці англомовної юридичної термінології. Її невід'ємними елементами є також абревіатури гібридного типу.

Ключові слова: абревіатура, афіксація, складний термін, структурні особливості, юридичний термін, функції.

Постановка проблеми. Роль термінології у формуванні знань і професійній комунікації важко переоцінити. Саме тому термінологічні одиниці завжди були предметом зацікавлення мовознавців. Особлива увага до термінології лінгвістів зумовлена також фактом її збільшення, зумовленим ускладненням фахових понять, які вона позначає, появою нових термінів і переосмисленням тих, що існують.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на той факт, що англомовна юридична термінологія не залишилася поза увагою науковців [1–5], ще й дотепер не було приділено окремої уваги вивченню функційних і структурних особливостей її одиниць.

Саме цим фактом і зумовлена **мета** наукової розвідки, а її завдання полягають у визначенні понять «юридичний термін», з'ясуванні функційних і структурних особливостей юридичних термінів англійської мови, а також способів творення цих одиниць та їхніх частиномовних характеристик.

Виклад основного матеріалу. Оскільки терміном уважають насамперед «слово, що чітко й однозначно позначає наукове чи спеціальне поняття» [6, с. 11], «мовний знак (слово чи словосполучення, сполучення слова, або словосполучення з особливими символами тощо), що виражає поняття певної галузі знань і тому має дефініцію (тлумачення, пояснення), на яку свідомо орієнтуються ті, хто його використовують» [7, с. 19], «слово чи словосполучення, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у конкретній галузі знань чи людської діяльності» [3, с. 12], під юридичним терміном ми розуміємо слово чи словосполучення на позначення фахового поняття галузі юриспруденції.

Зазначимо, що натепер у лінгвістиці існує велика кількість визначень поняття «юридичний термін». Так, наприклад, С.П. Хижняк уважає юридичні терміни словами чи словосполученнями, які позначають фахові правові поняття [9, с. 7]. М.А. Ширінкина зазначає, що юридичний термін – це «слово чи словосполучення, яке використовується у сфері законодавства, є засобом позначення юридичного поняття, що має точний і визначений зміст і відрізняється змістовою однозначністю та функціональною сталістю» [8, с. 57].

Також варто зазначити, що деякі юридичні терміни використовуються не тільки в мові юриспруденції, але й у повсякденному житті носіїв тієї чи іншої мови. Саме тому їхнє значення зрозуміле всім, оскільки «сфера їх уживання виходить за межі юридичного тексту» [3, с. 21]. У зв'язку із цим М.А. Ширінкина пропонує розрізняти ці терміни на:

1) загальновживані, тобто зрозумілі всім, такі, що використовуються у прямому значенні;

2) спеціальні юридичні терміни, що є зрозумілими лише спеціалістам галузі юриспруденції [8, с. 58].

Юридичні терміни являють собою не тільки елементи терміносистеми, природної мови та текстів відповідного спрямування, виконують певні функції. Однією з таких функцій є функція позначення фахового поняття, яке використовується в юридичному дискурсі. Для юридичних термінів характерна специфічність, яка виражається в таких аспектах, як:

1) змістова унікальність та неповторність знання в терміні;

2) встановлення та фіксація семантичних компонентів терміна у вигляді дефініції;

3) вираження та формулювання в тексті будь-яких якостей, функцій, станів предмета через термін, тобто в розкритті сутності поняття, що позначається, що дозволяє відрізнити його від суміжних понять [9, с. 23].

На основі вказаних чинників О.П. Носіковська виокремлює функцію специфікації юридичного знання [10, с. 13]. Крім того, науковець говорить про функцію редукції знання, яку виконує юридичних термін [10, с. 14]. Така функція виявляється у здатності терміна, що має просту форму, вміщати складний зміст фахового поняття галузі юриспруденції. Редукціонізм знання полягає у здатності одиниці складного поняття.

За структурою будь-які терміни поділяються на прості, складні та терміни-словосполучення [11, с. 72]. Прості терміни складаються з одного кореня чи однієї основи. Вони представлені простими кореневими словами (наприклад, *law – закон, правопорядок, justice – правосуддя, юстиція, mercy – помилування*) або похідними термінами, утвореними шляхом афіксації. Такі терміни утворюються шляхом префіксації, наприклад: *dis-* (*disinherit – позбавити спадщини, discontinue – припиняти справу*), *fore-* (*forejudge – вирішувати упереджено*), *il-* (*illegal – заборонений законом*), *post-* (*postdate – датувати більш пізнім числом, postmortem – посмертний*), *ex-* (*ex-prisoner – колишній ув'язнений*), *re- (resentence – переглянути вирок)*.

Кожен із вказаних префіксів має значення. Так, наприклад, додавання префікса *dis-* змінює термін на протилежний за значенням (*inherit – disinherit*); префікси *post-* та *ex-* є так званими «префіксами часу» (*date – postdate, prisoner – ex-prisoner*); префікс *re-* використовується для позначення повторення дії (*sentence – resentence*) та інші.

Творення англомовних юридичних термінів відбувається також шляхом суфіксації, тобто додавання до основи або кореня суфіксів, наприклад: *-ion, -ation,* (*abdiction – відмова від дитини*, *violation – порушення* (*права, закону, договору*), *-ment* (*enforcement – примусове використання права, закону*), *-age* (*carriage – ухвалення голосуванням* (*законопроєкту, резолюції*), *-er* (*prisoner – ув'язнений, арештант, lawyer – юрист, адвокат*). Зазначимо, що юридичні терміни із суфіксами *-ion, -ation, -ment, -age* слугують засобами номінації понять юридичної галузі, тоді як одиниці із суфіксом *-er* позначають осіб, які працюють у ній або є тим чи іншим чином дотичні до неї. Похідними є також терміни, утворені префіксально-суфіксальним шляхом, наприклад: *dis-, -ance* (*discontinuance – припинення справи*), *dis-, -ment* (*disbarment – позбавлення звання адвоката, позбавлення права адвокатської практики*), *dis-, -ation* (*disaffiliation – вихід* (*з*)).

Творення простих англомовних юридичних термінів здійснюється також шляхом конверсії, за допомогою якої «нове слово створюється без кількісного змінення основної форми вихідного слова і без застосування будь-яких лінійних словотворчих засобів» [12, с. 92], наприклад: *bribe* (*хабар*) – *to bribe* (*давати хабар*), *advocate* (*адвокат, захисник*) – *to advocate* (*захищати*); *to appeal* (*апелювати, звертатися*) – *appeal* (*апеляція*). Моделями творення вказаних термінів є N →V, V→ N. Зазначимо, що конверсійний спосіб термінотворення не є загалом продуктивним порівняно з афіксальним в англійській мові.

І.М. Юровський вказує на наявність великої кількості англомовних юридичних термінів, утворених шляхом словоскладання або ж складання основ [13, с. 212]. «Хоча зазвичай складні терміни становлять менший відсоток порівняно із простими або термінами-словосполученнями, роль вказаних одиниць у будь-якій термінології не можна недооцінювати, оскільки подібні одиниці здатні позначати не тільки прості, але й складні фахові поняття. Крім того, ці терміни також слід диференціювати за способом творення» [14, с. 309]

Наведемо приклади складних термінів англійської мови галузі юриспруденції: *landmark – принципово нове рішення, що слугує прецедентом, due-bill – боргова розписка, statute-permitted – дозволений статутом, late-endorsed – свідок, внесений до списку свідків після складання першочергового списку, state-owned – той, що належить державі.* Отже, терміни *statute-permitted, late-endorsed, state-owned* свідчать про те, що складні юридичні терміни творяться не тільки поєднанням слів, але й із використанням суфіксації. Окремі із цих термінів утворюються також за допомогою голосного звука, що з'єднує два слова, наприклад: *John-a-nokes, John-a-stiles – уявна сторона в судовому процесі.*

Необхідно також зазначити, що складні англомовні юридичні терміни галузі юриспруденції утворюються поєднанням різних частин мови: іменників (наприклад: *courtroom – зал суду,* manslaughter – ненавмисне вбивство), іменників і прикметників (наприклад: court-material – військово-польовий суд, tax-free – той, що обкладається податком), іменників і прислівників (наприклад: blood-guilty – винний у вбивстві), іменників і дієприкметників I (наприклад, standard-setting – встановлення стандарту, interest-bearing – той, що має відсотки, dope-peddling – роздрібна торгівля наркотиками, plea-bargaining – судове рішення, що базується на угоді про визнання провини), іменників і дієприкметників II (наприклад, *statute-privileged – той, що користується привілеями за законом, statute-repealed – скасований законом, mobster-controlled – той, що контролюється гангстерами*), прикметників (наприклад, *executive-dative – адміністратор, призначений за рішенням суду, general-criminal – злочинний намір*). Компонентами аналізованих термінів можуть бути не тільки самостійні, але й службові частини мови (наприклад: *by-procuration – за дорученням*, *bylaws – постанови, підзаконні акти* тощо).

Англомовні юридичні терміни, утворені шляхом словоскладання, уживаються на позначення фахових понять галузі (*manslaughter – ненавмисне вбивство, blackmail – шантаж, вимагання, safe-conduct – гарантія недоторканості*), а також правопорушників або інших осіб (*wrongdoer – правопорушник, mortgager – хабарник, kidnapper – викрадач дітей, landlord – орендодавець, домовласник)*.

Терміни-словосполучення є невід'ємними компонентами аналізованої термінології англійської мови. Ключовими одиницями є терміни-словосполучення на позначення особи, утворені

шляхом поєднання іменників, здійсненим за допомогою прийменника чи без нього (*attorney for the plaintiff – адвокат позивача, probation officer – інспектор, що спостерігає за поведінкою умовно засуджених злочинців*); терміни на позначення конкретного чи абстрактного поняття, утворені за допомогою іменників або сполученням іменника та прикметника (*abuse of power – зловживання владою, повноваженнями*, *contempt of court – неповага до суду*, *warrant of arrest – ордер на арешт; petty offence – незначне правопорушення, death penalty – страта, positive evidence – прямий доказ, criminal responsibility – кримінальна відповідальність*); терміни зі значенням дії в галузі юриспруденції, утворені за допомогою дієслова й іменника (*to commit a crime – учиняти злочин, to condemn / to sentence to death – засудити на смерть, to file a complaint – подавати скаргу*).

Наведені терміни є двокомпонентними, проте в аналізованій термінології є досить три- та чотирикомпонентних термінів, наприклад: *abide by the rules of evidence – дотримуватися правил подання доказів, administrator de bonis non with will – піклувальник про спадкове майно з доданим заповітом, administrator de bonis non with will annexed – піклувальник про спадкове майно з недоданим заповітом, affirmatively choose to establish the procedure – винести позитивне рішення щодо розгляду, be adjudicated a delinquent – оголошуватися в судовому порядку тощо.*

Велика кількість англомовних термінів-словосполучень галузі юриспруденції є сталими або семантично зв'язними. Заміна компонентів у таких мовних одиниць, на відміну від вільних словосполучень, призводить до порушення цілісності їхнього значення або взагалі до незрозумілості. Сталі терміни словосполучення англійської мови галузі юриспруденції є іменними та дієслівними, наприклад: *judge appellate – суддя апеляційного суду, judge associated – судовий засідатель, court case – судова справа; to take a law off the books – скасувати закон, to take and affidavit – знімати письмові свідчення під присягою, to take cognizance of – приймати до розгляду (справи), to take evidence – приймати докази, to give color – визнавати наявність видимості законної підстави позову, to give judgment – виносити судове рішення, to make accountable – притягувати до відповідальності тощо.*

Зазначимо, що деякі терміни-словосполучення англомовної юридичної термінології підлягають скороченню. Аналіз фактичного матеріалу дозволив з'ясувати, що скорочуються та стають абревіатурами дво- та трикомпоненті терміни, наприклад: *ABA – American Bar Association – Американська асоціація юристів, AG – attorney general – генеральний прокурор, міністр юстиції, ALJ – administrative law judge – суддя адміністративного суду, A/S – arrest / summon – арешт, виклик до суду, COP – code of practice – процесуальний кодекс, DC – district court – районний суд, FJ – перший суддя, HC J – high court of justice – верховний суд, LOE – рівень достовірності, LTS – long-term suspension – дисциплінарний арешт* тощо.

Найбільш поширеними тематичними групами англомовних юридичних абревіатур є засоби позначення осіб, що працюють або мають стосунок до галузі юриспруденції (наприклад: *JUB – justice of the upper bench – суддя найвищого рівня, LJ – lord justice – лорд-суддя, CD – condemned – засуджений*), а також абревіатури на позначення органів юрисдикції (наприклад: *CA – court of appeal – апеляційний суд, CPS – crown prosecution service – служба судового переслідування*).

Своєрідністю англомовної юридичної термінології є наявність у ній абревіатур гібридного типу. Для утворення таких одиниць скорочуються не початкові літери терміна, а кілька його літер, наприклад: *cfmd – confirmed, afsd – aforesaid, plf – plaintiff, pbl – preamble, fpt – fingerprint*. В англомовному юридичному дискурсі також широко використовуються абревіатури латинського походження. Ці одиниці не є спеціальними юридичними термінами (*i.e. – that is, etc. – and so on, vs – in opposition to, NB – take special note*). Вони вживаються в текстах різних наукових галузей. Їх застосування сприяє лаконічності текстів.

Висновки. Отже, юридичні терміни слугують засобами позначення фахових понять галузі юриспруденції. У юридичних текстах ці одиниці виконують функції позначення фахового поняття, а також специфікації та редукції фахового знання. За своєю структурою англомовні юридичні терміни поділяються на прості, складні та терміни-словосполучення. Прості англомовні юридичні терміни утворюються шляхом афіксації та конверсії, складні – словоскладання та складання основ, терміни-словосполучення – синтаксичним шляхом. Окремі з термінів-словосполучень підлягають скороченню. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі лінгвокультурологічних характеристик юридичних термінів різних варіантів англійської мови.

Література:

1. Максименко М.С. Тематические группы англоязычной юридической терминолексики. *Вестник гуманитарного факультета Ивановского государственного химико-технологического университета.* 2011. № 2. С. 54–59.
2. Романюк О.В., Бялик В.Д. Етимологічне походження та історія розвитку англомовної юридичної термінології. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації».* 2020. Т. 31 (70). № 3. Т. 3. С. 177–181.
3. Усова Т.В. Когнитивно-дискурсивные особенности англоязычной юридической терминологии : дис. … канд. филол. наук: 10.02.04. Москва, 2009. 191с.
4. Хижняк С.П. Англо-американская и русская терминология права. Социолингвистический аспект возникновения и развития. Саратов : Изд-во СГАП, 1997. 78 с.
5. Чаюк Т.А. Інтернаціональні одиниці англомовної юридичної термінології. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 31. Т. 2. С. 294–298.
6. Шелов С.Д. Определение терминов и понятийная структура терминологии. Санкт-Петербург : Изд- во СПб. гос. ун-та, 1998. 234 с.
7. Татаринов В.А. Общее терминоведение. Москва : Московский лицей, 2006. 528 с.
8. Хижняк С.П. Юридическая терминология : формирование и состав. Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 1997. 136 с.
9. Ширинкина М.А. Причины миграции профессиональной лексики в словарный состав общеупотребительного языка. *Языки профессиональной коммуникации.* Челябинск : ЧелГУ, 2007. № 2. С. 57–60.
10. Носиковская О.П. К вопросу о функциях юридических терминов современного административного законодательства. *Правопорядок : история, теория, практика.* 2016. № 1 (8). С. 5–10.
11. Коваленко А.Я. Загальний курс наукового перекладу. Київ : Інкос, 2001. 320 с.
12. Бортничук Е.Н., Василенко И.В., Пастушенко Л.П. Словообразование в современном английском языке. Киев, 1988. 261 с.
13. Юровський І.М. Про утворення англо-американської юридичної термінології. *Питання романо-германської філології.* 1973. № 2. С. 210–218.

14. Кущ Е.О. Історія розвитку, структурно-семантичні особливості та способи творення кінематографічних термінів англійської мови. *Науковий вісник Чернівецького університету :* збірник наукових праць. Чернівці : Видавничий дім «Родовід», 2015. Вип. 692. С. 308–313.
15. Giffs S. H. Barron's Law Dictionary. New York : Barron's Educational Series. 2010. 640 p.
16. Thomas K. Dictionary of Legal Terms. New York : Barron's Educational Series, 2011. 652 p.

Narodova D., Petrenko O. Functions and structural peculiarities of juridical terms of the English language

Summary. The article is devoted to the research of functional and structural characteristics of juridical terms of the English language. The definitions of the notions of "a term", "a juridical term" are given in the article. Key types of juridical terms according to their meanings and functions which such terms perform in juridical texts are determined in it. Main attention is given to the analysis of structural characteristics of English juridical terms in the article. Such analysis is accompanied by the word-building and part-of-speech analyses of juridical terms.

A juridical term is a language unit designating a professional notion of the sphere of jurisdiction. Juridical terms of the English language are subdivided into the units understandable to all of its native speakers and units understandable only to specialists of the correspondent sphere. Being part and parcel of juridical texts such units perform the function of designating of professional juridical knowledge, as well as functions of specification and reduction of knowledge in juridical texts.

According to their structure English juridical terms are subdivided into simple, compound and terms represented by word-combinations. Simple English juridical terms are represented by different parts of speech. They are also subdivided into root terms and derivatives, formed by means of affixation (prefixation, suffixation, and prefixation-suffixation). Simple juridical terms of the English language can be formed by conversion. Nouns formed from verbs and verbs formed from nouns are among them.

Compound juridical terms of the English language are made by means of compounding. Components of such words are not only notional but semi-notional words as well. Multicomponent terms or terms represented by word-combinations of the analyzed terminology are two-, three- and four-component units. They are subdivided into set and free word-combinations. Set word-combination is characterized by semantic cohesion of its components and integrity of meaning. Multicomponent units of the analyzed terminology are nominative and verbal ones.

Two- and three-component English juridical terms are subjected to shortening and become abbreviations. Hybrid abbreviations also exist in the analyzed terminology.

Key words: abbreviation, affixation, compound term, structural peculiarities, juridical term, functions.